

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Raad voor Cultuur
Postbus 90520
Retouradres Postbus 16375 2500 BJ Den Haag
2509 LM DEN HAAG

Erfgoed en Kunsten
Rijnstraat 50
Den Haag
Postbus 16375
2500 BJ Den Haag
www.rijksoverheid.nl

Contactpersoon

Onze referentie
65790911

Datum

Betreft Adviesaanvraag uitgangspunten aanwijzingsprogramma tweede
tranche Post 65 rijksmonumenten

Bijlagen

Geachte mevrouw Baele,

Graag vraag ik uw advies over de uitgangspunten voor een opdracht aan de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) voor het opstellen van een aanwijzingsprogramma tweede tranche rijksmonumenten uit de periode 1965-1990 (hierna: Post 65).

Advisering van de Raad over aanwijzingsprogramma's

Op grond van artikel 3.1 van de Erfgoedwet kan de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) besluiten een monument dat van algemeen belang is vanwege zijn schoonheid, betekenis voor de wetenschap of cultuurhistorische waarde aan te wijzen als rijksmonument. Het beleid voor het gebruik van deze bevoegdheid is vastgelegd in de Beleidsregel aanwijzing rijksmonumenten en wijziging rijksmonumentenregister Erfgoedwet (Stcrt. 2016, 33906). In artikel 4 is vastgelegd dat de aanwijzing van monumenten als rijksmonument bij voorkeur geschiedt op basis van een aanwijzingsprogramma. Op basis van artikel 10 in de Beleidsregel kan de minister monumenten die zijn ontworpen na 1965 uitsluitend aanwijzen als rijksmonument op basis van een aanwijzingsprogramma.

Op 17 juli 2025 heeft uw Raad advies uitgebracht aan mijn ambtsvoorganger over een beperkt aanwijzingsprogramma voor enkele monumenten uit de periode Post 65 (briefadvies, kenmerk: RVC-2025-070). Als vervolg daarop werd op 4 september 2025 een selectie van vijftien Post 65 monumenten verspreid over alle provincies bekendgemaakt. Het voornaamste doel van deze eerste tranche was het verkrijgen van positieve aandacht voor een erfgoedcategorie waarvoor de waardering nog geen vanzelfsprekendheid is. De publiciteit rond de bekendmaking van het programma heeft daar zeker aan bijgedragen. De wettelijke aanwijzingsprocedures voor de vijftien geselecteerde monumenten zullen naar verwachting dit jaar worden afgerond.

Mede naar aanleiding van uw bovengenoemde advies heeft een nadere gedachtenvorming plaatsgevonden over het moment waarop aan uw Raad advies wordt gevraagd over beschermingsambities. Tot op heden is steeds advies gevraagd over een conceptprogramma met daarin een op objectniveau volledig

uitgewerkte selectie aan beoogde rijksmonumenten. Het advies van de Raad komt in deze werkwijze aan het eind van een uitgebreid proces, waarin al veel keuzes zijn gemaakt. Dit heeft onder meer te maken met de veranderde processen rond het waarderen en selecteren van monumenten, waarbij de samenleving, de gemeenten, en het in het bijzonder de eigenaar, veel vroeger worden betrokken. Zo worden tijdens het selectieproces dat door de RCE wordt uitgevoerd zoveel partijen geraadpleegd (en verwachtingen gewekt) dat het heel lastig blijkt te zijn om in een laat stadium nog terug te komen op gemaakte keuzes. Ik meen daarom dat de waarde van het advies van uw Raad aanzienlijk kan toenemen als ik u vraag om aan de voorkant te adviseren over de uitgangspunten voor een opdracht aan de RCE voor het opstellen van een aanwijzingsprogramma. De memorie van toelichting van de Erfgoedwet refereerde ook al aan deze rol voor de Raad: 'De meerwaarde van advisering door de Raad, zo is in de praktijk ook gebleken, ligt niet zozeer in de advisering over individuele gevallen, maar meer op strategisch vlak. Zo zal de Raad gevraagd en ongevraagd (blijven) adviseren over de aanwijzingsprogramma's voor monumenten die aan de individuele aanwijzingen ten grondslag liggen'.

Onze referentie
65790911

In de reactie op uw advies van 17 juli 2025 is tevens toegezegd dat bij toekomstige aanwijzingsprogramma's zorg gedragen zal worden voor een betere onderbouwing van gemaakte keuzes, zodat die voor iedereen navolgbaar zijn. Een advies van uw Raad over de uitgangspunten voor een opdracht aan de RCE in plaats van over de uitkomsten hiervan draagt daar ook aan bij.

In uw advies uit 2025 bracht u ook uw twijfel onder woorden over de geschiktheid van de door de RCE gehanteerde verhaallijnen als selectiecriteria voor rijksmonumenten. Zoals uit bijlage 2 blijkt is het mijn voornemen om deze verhaallijnen wel te blijven gebruiken. Ik zie het als hulpmiddel om er voor te zorgen dat maatschappelijke ontwikkelingen in de periode 1965-1990 die van invloed zijn op de ruimtelijke omgeving in de selectie tot uitdrukking komen.

Verzoek om advies tweede tranche aanwijzingsprogramma Post 65

Ik heb het voornemen om de RCE op te dragen om een tweede aanwijzingsprogramma uit te werken voor gebouwde en aangelegde Post 65-monumenten. Daartoe wil ik de onderstaande kaders en uitgangspunten meegeven. Graag vraag ik daarover uw advies.

Doelstelling

Het doel van de aanwijzing van Post 65-rijksmonumenten is om een selectie van waardevolle gebouwde en aangelegde objecten te behouden voor toekomstige generaties. Ik wil daarmee een beeld geven van de ontwikkelingen in de fysieke leefomgeving in deze periode. De aanwijzing betreft zowel locaties die representatief zijn voor ontwikkelingen in de Post 65-periode als locaties die van uitzonderlijke kwaliteit zijn. Daarbij wil ik ruimte geven om het cultuurhistorische verhaal van de locaties en de periode te vertellen. Deze kennis en informatie kan mede benut worden voor nieuwe opgaven in de toekomst, zoals herbestemming en transformatie.

Nog meer dan voorheen wil ik dit doen in samenspraak met de samenleving. Dit past binnen een veranderende houding ten opzichte van erfgoed, met meer aandacht voor de sociale betekenis van en maatschappelijke betrokkenheid bij erfgoed.

Omvang

Het is mijn inschatting dat met een beperkte selectie van in totaal ongeveer 150 monumenten het verhaal van de periode Post 65 goed is te duiden. Ook is het met dit aantal mogelijk om de meest waardevolle monumenten aan te wijzen. Daarnaast is het van belang om het aantal nieuwe rijksmonumenten te limiteren omdat met iedere aanwijzing extra druk komt op de schaarse middelen voor instandhouding van het gehele monumentenbestand.

Onze referentie
65790911

Inventarisatie

Als basis voor de selectie van Post 65-rijksmonumenten heeft de RCE een brede inventarisatielijst van circa 1500 locaties opgesteld. De inventarisatielijst is op participatieve wijze tot stand gekomen, waarbij gemeenten en provincies en erfgoedkenners van buiten de RCE een grotere rol toebedeeld kregen dan voorheen. Deze werkwijze weerspiegelt de verschuiving in de erfgoedzorg van een aanpak op basis van een beoordeling door experts naar een gedeelde waardebeoordeling door middel van participatie en burgerbetrokkenheid. Dit gebeurde onder meer met een Instagram-fotowedstrijd, online publiekspelingen en bijeenkomsten met externe specialisten. De lijst groeide ook aanzienlijk door de gevraagde inbreng van belangenverenigingen. Alle gemeenten van Nederland hebben een bijdrage kunnen leveren aan de inventarisatielijst. Er zijn daarnaast gericht studies uitgevoerd op categorieën waar een duidelijke kennislacune bestond (zie bijlage 1).

Participatie in de selectiefase

In het RCE-programma Post 65 Erfgoed vormt samenspraak een integraal onderdeel, bij de inventarisatie, maar ook bij de waardering en de selectie. Om invulling te kunnen geven aan samenspraak en meerstemmigheid binnen de selectie van de nieuwe rijksmonumenten zijn op initiatief van de RCE begin 2025 ongeveer twintig mensen uit verschillende geledingen van de samenleving samengebracht: deelnemers met uiteenlopende achtergronden en expertises van binnen en buiten het erfgoedveld. Hen is, met de verhaallijnen als uitgangspunt, gevraagd objecten en locaties uit de periode 1965–1990 voor te dragen die volgens hen in aanmerking komen voor aanwijzing als rijksmonument. Het is mijn voornemen om deze voordrachten mee te laten nemen in het selectieproces.

Selectiecriteria

In het aanwijzingsprogramma voor de eerste vijftien rijksmonumenten uit de periode 1965-1990 zijn selectiecriteria opgesteld (zie bijlage 2). Deze selectiecriteria zijn eerder aan de Raad voorgelegd (briefadvies, kenmerk: RVC-2025-070). Deze criteria wil ik ook laten toepassen in de tweede tranche. Om uit de 1500 locaties van de inventarisatielijst te kiezen ben ik voornemens de selectie per typologische categorie (zie bijlage 3) te laten uitvoeren. Deze preselectie wil ik daarna laten aanscherpen op basis van een aantal criteria die gelden voor het geheel.

Verder wil ik dat bij het selectieproces goede afstemming plaatsvindt met het huidige beleid en lopende programma's zoals de ontwikkeling van het aanwijzingsprogramma Koude Oorlog en Militair erfgoed.

Ook is het mijn wens dat bij het selectieproces gebruik wordt gemaakt van de 'Waarderingscriteria voor gebouwd en aangelegd (groen) erfgoed'.¹ Deze hebben betrekking op cultuurhistorische waarden, architectuur-, kunst- en tuinhistorische waarden, situationele en ensemblewaarden, gaafheid en herkenbaarheid, en zeldzaamheid.

Onze referentie
65790911

Het is voorstelbaar dat vanuit de inhoud beredeneerd grote infrastructurele of landschappelijke structuren hoog worden gewaardeerd. Tegelijk kan het zo zijn dat daarbij de rechtsgevolgen van de rijksmonumentale status om praktische redenen (te) belemmerend zijn. Ik wil – alvorens in die gevallen een besluit te nemen - in overleg treden met de betrokken departementen en overheden om te bezien hoe dit erfgoed het beste behouden kan worden.

Tot slot spreek ik uit dat in principe niet wordt overgegaan tot aanwijzing van een monument indien daarvoor reeds een onherroepelijk vergunning voor sloop is verleend; ofwel een vergunning voor ingrijpende transformatie waarbij de monumentale waarden zo vergaand verloren gaan dat bescherming niet meer opportuun is.

Graag vraag ik u om vóór 1 maart 2027 advies uit te brengen over de in deze brief genoemde uitgangspunten voor de opdracht aan de RCE voor het voorgenomen aanwijzingsprogramma Post 65. Daarbij vraag ik u te letten op:

- missen er stappen om te komen tot selectie?
- de gekozen werkwijze voor selectie en waardering en
- eventuele aanvullingen op de gekozen kaders.

Met vriendelijke groet,

de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,

Rianne Letschert

¹ [Waarderen van aangelegd \(groen\) erfgoed | Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed](#).

Bijlage 1 Uitgevoerde verkenningen/publicaties

Onze referentie
65790911

NB deze zijn/worden gepubliceerd op de website van de RCE

- Infrastructuur; De ontwikkeling van autosnelwegen en hun omgeving
- Beeldende kunst in de openbare ruimte
- Gebedshuizen - Kerken, moskeeën, synagogen en tempels
- Religieuze interieurs
- Experimentele woningbouw in Nederland 1968-1980
- Tuinen bij woonhuizen en gebouwen
- Architectuur in Nederland 1965-1990
- Opkomst en ontwikkeling van de bloemkoolwijk
- Wonen in Post 65-periode (in de maak)
- Inventarisatie van de fysieke erfenis van de gaswinning van het Groningerveld
- Winkelcentra
- Universiteitscampussen
- Architectenoeuvres
- Sociale centra (in de maak)
- Begraafplaatsen
- Recreatiegebieden
- Woonlandschappen
- Ruilverkaveling

Bijlage 2 Selectiecriteria aanwijzingsprogramma Post 65-erfgoed

Onze referentie
65790911

Aanvullend op de bestaande waarderingscriteria voor gebouwd en aangelegd erfgoed, worden specifieke selectiecriteria voor dit aanwijzings-programma gehanteerd: criteria voor de afzonderlijke locaties, additionele criteria voor de locaties die kunnen helpen bij het maken van een selectie en criteria voor de selectie als geheel.

Selectie afzonderlijke locaties o.b.v. cultuurhistorie en verhaallijnen

Bij de selectie van de afzonderlijke locaties krijgen de cultuurhistorische waarden van de potentiële rijksmonumenten een prominente plek. Het zorgvuldig uitwerken van deze waarden zorgt ervoor dat de betekenisgeving van anderen dan alleen de erfgoedexpert kan worden meegewogen in de waardering. Om voor de selectie tot aanwijzing als rijksmonument in aanmerking te komen, zullen objecten aan de wettelijke criteria moeten voldoen en hoog scoren op de waarderingscriteria.

Om duiding te kunnen geven aan de cultuurhistorische waarden van Post 65-erfgoed zijn zes verhaallijnen opgesteld: maatschappelijke ontwikkelingen in de periode 1965-1990 die van invloed zijn geweest op de vorming van de samenleving en het aanzien van de gebouwde omgeving. Deze thematische verhaallijnen zijn: welvaart, groei, actie, ordenen, milieu en vrijheid.

Bij de selectie van rijksmonumenten worden de objecten beoordeeld op hun huidige voorkomen en context. Tevens worden ze beoordeeld op hun cultuurhistorische essentie. Onderzoek naar instandhoudingsperspectieven worden in deze fase niet meegenomen (tenzij reeds concrete sloop- en/of transformatieplannen bekend zijn). Ook het draagvlak of in kaart brengen van risico's per object maakt geen deel uit van deze selectie, maar zal in een vervolgproject worden opgepakt. Objecten die reeds aangewezen zijn tot gemeentelijk monument worden niet van selectie uitgesloten. Tot slot wordt geen onderscheid gemaakt tussen objecten die een uitzondering zijn binnen de Post 65-periode of juist veelvoorkomend zijn. Beide zijn representatief en meegenomen in de selectie.

Additionele criteria locaties

Voor de individuele locaties gelden ook additionele criteria; 'pluspunten' die van belang kunnen zijn wanneer een keuze moet worden gemaakt tussen locaties die wat betreft waardering even hoog scoren. Voorbeelden van additionele criteria die toegepast kunnen worden zijn hieronder beschreven.

- Bij het object hoort tevens een kunstobject/omgevingskunst;
- Bij het object hoort tevens een oorspronkelijke tuinaanleg;
- Het object draagt bij aan de meerstemmigheid van het monumentenbestand (komt deels ook voort uit de verhaallijnen);
- Het object is van buiten te bezichtigen;
- Het object is openbaar toegankelijk;
- Het object heeft een link met de Koude Oorlog;
- Het object kent (voor zover bekend) een actieve betrokkenheid van eigenaar en/of anderen bij de instandhouding;
- Het object kent (voor zover bekend) draagvlak voor aanwijzing bij belanghebbende(n);
- Het object geniet bekendheid vanwege één of meer significante gebeurtenissen die daar hebben plaatsgevonden.

Criteria selectie als geheel

Naast de criteria voor de afzonderlijke locaties, zijn er criteria voor de selectie als geheel. Deze zorgen ervoor dat de uiteindelijke set Post 65-rijksmonumenten op

meerdere vlakken een representatieve afspiegeling van de periode vormt. Deze criteria zijn:

Onze referentie
65790911

- *Alle verhaallijnen aan bod*
In de selectie zijn alle voor het programma benoemde verhaallijnen vertegenwoordigd.
- *Spreiding typologieën*
Voor Post 65 zijn tien categorieën benoemd (zie hieronder) waarin de voor het tijdperk kenmerkende typen gebouwde en aangelegde objecten en locaties kunnen worden ondergebracht. In de selectie zijn alle categorieën en zoveel mogelijk verschillende typen gebouwen, complexen en groen vertegenwoordigd, inclusief kunst in de openbare ruimte. Niet alle categorieën hoeven evenveel vertegenwoordigd te zijn.
- *Geografische spreiding*
De selectie biedt een representatieve spreiding over Nederland.
- *Spreiding in tijd*
De selectie bevat locaties uit verschillende perioden binnen het tijdvak 1965-1990, waarbij is gestreefd naar zoveel mogelijk spreiding in tijd.
- *Spreiding ontwerpopvattingen en architectuurstromingen*
De selectie bevat verschillende relevante ontwerpopvattingen en architectuurstromingen. Te denken valt aan modernisme, brutalisme, structuralisme, stadsvernieuwingsarchitectuur, 'formele objectiviteit', neo-modernisme, postmodernisme, hightech of organische architectuur, maar ook een representatieve vertegenwoordiging van architecten(bureaus).

Biilage 3 Categorieën

Onze referentie
65790911

Mede op basis van bestaande typologieën zijn voor Post 65 tien categorieën benoemd waarin de verschillende typen gebouwde en aangelegde objecten en complexen kunnen worden ondergebracht. Deze categorieën, met een niet uitputtende indicatie van wat daaronder valt, zijn:

- Wonen (woonhuizen, rijtjeswoningen, wooncomplexen, woonerven, flats, begeleid wonen, bejaardentehuizen);
- Bestuur en overheidstaken (ministeries, provincie- en raadhuizen gerechtsgebouwen, brandweer, politie, belastingkantoren, postkantoren, defensiegebouwen);
- Economie (banken, verzekeringen, handelskantoren, bedrijfskantoren, winkelcentra, warenhuizen);
- Productie (fabrieken, laboratoria, onderzoeksinstituten, boerderijen, bio-industrie);
- Techniek en infrastructuur (energiecentrales, trafo's, jaknikkers, windturbines, havenkranen, bruggen, sluizen, waterwerken, [spoor]wegen, bushaltes, stations, vuurtorens);
- Religie (kerken, gebedshuizen, moskeeën, tempels);
- Vorming (onderwijsgebouwen [van kleuterschool tot hoger onderwijs], muziekscholen, conservatoria, kunstacademies);
- Vrije tijd en cultuur (theaters, musea, bioscopen, horeca, bibliotheken, pretparken, disco's, hangplekken, sportparken, kunst in de openbare ruimte, omgevingskunst, landart, herdenkingsmonumenten);
- Welzijn (ziekenhuizen, sanatoria, gezondheidscentra, buurthuizen, multifunctionele centra);
- Groen (tuinen, parken, begraafplaatsen, recreatielandschappen, bezoekerscentra bij natuurgebieden).